

Germaniae nova et accurata delineatio.

<https://hdl.handle.net/1874/429040>

VIII E. a. 15

werden alsoo ghebangh en. Die derde soorte der wilde ghebierten die men in dit bosch vindt zijn die men Uros noemt zijn wat kleinder als Ohphanten in gedaente ende couleur den Stieren niet onghelyck sy zijn boben maten sterc ende rasch / sy en sparen geen mensch noch wilde gedierten / als sy die te sien komen dese werden in bysondere kuylen ghebanghen : dus verre gaen die woorden Caesaris.

Regeerin- ghe.

Ick keere my nu tot die regeeringe ende macht onser Dooz-ouderen. De Stoel des H. Roomschen Kijser zijnde in't Westen en Oosten verdeelt / dooz verscheyden inballen ende oberloop veelderhander volkeren verswacke en dooz inlandtse twisten ghescheurt / schene als metten totalen onderganck ende vernietinge ghebrecht te werden ten ware sake / die selvige verlatende Italien, spnen enigen troost / heyl stercke ende kracht in Duytslandt ghesocht hadde / kiefende tot enen Keyser Carolom Magnum Koninck van Vranckrijck, geboren te Ingelheym 2 mylen van Mentz, ghelijck verscheyden Historie-schryvers sulck ghetuygen / alwaer hy oock een treffelijck Palleys gebouwt heeft / welckers oberbliffelen en oude miracullen men aldaer noch sien kan. Ende bleef het Kijck in dat gheslacht der Carolinen ontrent hondert jaren / welke stamme uyt sterbende / soo wierde het ghetransfereert aen Conradum Hertogh van Francken, na welcken gebolcht is Henricus Aucepz; daer nae dyp Ottones, waer van de laetste / vernemende dat de Romeynen met haren Burgermeester Crescentio wederom trachteden het Kijck in haer gheleete te kuyghen / soo heeft hy een groot Hez vergadert / die stad Romem in ghenomen / ende van de Paus Gregorio verkrigen / dat het Kijck van kiesinge eens Roomschen Keylers gheduerichlijck verbliven soude by de Duytschen; doch met die conditie / dat de nieuw gekorene / eerst Caesar ofte Roomsche Koninck / daer nae hebbende van den Paus de kroone ontfangen / Imperator Augustus soude genaemt werden. So dat doen ter tijt 7 Chyner-bisshoppen ende 4 Wereldelike Puncen van dese / soo is nae t oberlijden Ottonis, eerst tot een Keyser ghekoren Henricus Sanctus. Dese maniere van electie heeft Keyser Carolus de V. daer nae in een goede Bulle gestelt / die noch op heden mach ghesien worden. In naevolghende tyden / zijn noch meer staten ende digniteyten in Duytslandt opghericht / tot vermeerderinge van't Kijck. Van der Duytschen dapperheyt ende strijckbaerheyt / ghetuycht Tacitus, als die onder Keyser Vespasianus, een President in de Neder-landt geweest is / daer hy seyt. Niemandt heeft de Duytschen opt te vergeefs bekrighe; sulck hebben besocht die dyp oberwonnene Legionen des Keylers Augusti; Het selvige zijn ooc gewaer geworden Carbo, Cassius, Scaraus, Aurelius Servilius Capius ende Manlius, alle seer treffelijcke Oversten ende Helden / welke van den Duytschen verflaghen ofte verstroyt zijn; die oude ry-men zijn oock ghenoech bekent;

Welcher in Krieg wil ungluck han / Derfang es mit den Teutschen an.

Josephus noemt dese volkeren Fortes ofte die stercke. Dionysius heeft Martialisken / en Arrianus strijckbare; Seneca de ira, seyt datter niets moedighers en is als een Duytsche; wiers overigers tot een aculoop / ende niemant oock begheerlijcker om de wapenen aente nemen.

Wp bevinden dat Duytslant hedens daechs een soodanich lustich ende ghenoechlijck lande is / met soo veel heerliche schoone Steden / Casteelen / Vlecken en Doozpen bewoont ende geciert / dat het noch Italien, Vranckrijck ofte Spangien in prijs heeft te wicken.

Rijk- steden.

Aldaer rekenmen 84 wyse Kijser steden / onder welke dat zijn Coln, Lubeck, Lunenburgh, Franckfort, Bremen, Spier, Straesburgh, Augspurgh, Regenspurgh,

VVien, Prag, &c. van welke alle op sijn plaetse ghe-dacht sal worden.

Die Lant wort oock van soo veel ende groote riviere- ren doozloopen / dat het in sulcken gebal de alder-boo- ztrefelijckste Landen van Europa is obertreffende / ick gheschryp alle die Meeren ende morasschen / waer van de oude so beelmentie zijn makende; Van welcker me- nichte van Sibieren ons Seneca is aenwysende de ooz- sake in sijn derde boeck Naturalium Quæstionum, daer hy seyt: Het is genoech bewoelt / dat in Duytslant, Gal- lia ofte Vranckrijck ende Italien, daerom soo veel ri- bieren ende wateren zijn / om dat de Nocht aldaer seer bochtachtich is / ende dat het oock by Sommer-tijt daer dickwils regent. Die boornaemste Sibieren na Duyts- landt zijn / de Donavv, de Rhijn, de Eems, de Mayn, Necker, Elbe, Spree, VVeser ende VVeixel.

Donavv.

Die Donavv wort van Ptolemæo ende meer andere Danubius gheheeten / van Plinio ende Strabone Ister; ende stelt Strabo dese veranderinge der namen ontrent die cataractus ofte den bal der selvighe riviere / maer Plinius ontrent daerle Illyricum is aenwysende: Pto- lemæus hy de stad Axipolim: ende Appianus hy den tsamen-loop der Donavv ende der Savv, - alsoo dat het bovenste deel Danubius ende het benedenste Ister soude gheheeten zijn. Van Stephano is die eerrijcs Martus ge- naemt / item Danubis en Danuis, ende by Festum Ad- dubanus: Op de oude medalien leest men Dannuius: Hyndens daeghs wort dese riviere Done ende Donavv gheheeten / ende dat nae tghedruys ende ruysschen der golven / gelijc Alchamers getuycht. Sallustius schryft / dat dese riviere naect den Nijl het aldergrooeste water is / dat in de Middellantsche Zee is vlietende. Arrianus in sijn eerste boec der geschiedemissen Alexandri Magni, noemt desen den grootste te zijn van alle andere stroom- men. Dese riviere neemt haren oorspronck in den Schwartzvvaldt, in't doop Donefchingen, daerle uyt het ingewant der aerden oberbloedich is vloepende en bovelende: de ouden noemen dien bergh daerle uyt komt Abnobam, hoewel rondom heen een ure gaens (gelijck Munsterus selck schryft gesien te hebben) geen bergh ontrent desen spronck ofte fonteyn zich is uyt- streckende / maer seyt seer neerlijck daer op ghelet te hebben / dat het water met een grooten en geweldigen loop sonder oophouden uyt een kleyn heuvellen / soo nauelijck 15 ofte 16 ellen hooch is / uyt komt dvinghen ende piffen. Dese fonteyn heeft oock de Keyser Ti- berius (zijnde ontrent dese gewesten) selck persoonlijck begeeren te sien. Herodotus heeft genepnt / dat dese ri- viere vloepde uyt het Pyreneische geberchte / op wiens auctoriteyt Aristoteles stemende / heeft sulck ooc bebes- sacht lib. 2. Meteorologicorum; Maginus om deser treffelijcker Schrybenten grobe dwalingente cruyt / stelt daerom dese Pyrenæos in Duytslant. Dese riviere van / soo haect sy uyt haer frontiere is vlietende / so dooz- loopse strack eenighe moras-achtige plaetsen / daerle haer verdeckt / komt doch haect in ee Canael wederom by een / ende dooz andere kleyne beekkens en rivieren zich vermeerderende (welcker getal tot 60 toe gerekent wort / waer van wel de helft s'heep-rijck zijn) ende dooz verscheyden Landen / als Svaben, Beyeren, Oosten- ryck, Ungeren, VValachien en Bulgarien haren cours nemende / so baltse eyndelicken in den Pontum Euxinum met vijf monden ofte uytgangen / ghelijck Dionysius, Strabo en Herodotus meldt / ende als Plinius met 6 / en nae de opinie van Ammianus en Solinus met 7 / ende dat met sulck een ongeestuylicheyt / gedruys ende me- nichte van water / datle oock wel 40 duplent treden verre in de Zee / tusschen het bracke water haer soet water is behoudende: Ende het is kennelick / seyt Am- mianus, hoe dat de visschen hoops-wyse van de uyt- ste hoecken ende eynden deses Zees / haer nae dese soete wateren begheben / om aldaer haer kuyt te schieten / en dies te ghemackelijcker ende beter hare jonghen te queecken

ofte Beyerlandt; Sommige sijn oock van opinie / dat dese Tuisco ontrent Coln soude ghesideert hebben / waer van dan die plaetse tegen ober gelegen / als noch den naem van Duytsch is draghende. De inwoon- ders noemen die Landt hedens daeghs Teutschlandt, die uythermelchen Alemagna, die Slaboenen Nimie- cha, die Snekken Elamags, ende die Turcken Alaman; Ende die alsoo genoegh van den naem van Duytslant.

Tent- sch- landt.

Frontier.

Wat belangt die frontieren ofte limiten van Duyts- lant, daer in soo accordeeren niet alle Scribenten; de alder-ouste Historie-schryvers besluyten Duytslandt tusschen den Rhijn, de Donavv, den grooten Zee / de Hebiere Tanais, ende den Pontum Euxinum; Die na- volgende / onder welke dat sijn Strabo, Ptolemæus; Mela, Plinius ende sommighe andere Grieksche ende Latinsche beschryvers / stellen den Rhijn ende de Vi- stulam tot limiten van Duytslandt; Tacitus schryft / dat niet soo seer die Vistula, als den schick / vrees ende die bergen / de Duytschen van de Dacos ende Sarmat- os en scheyden. Hedens daeghs woorden onder Duyts- lant gerekent alle die Lantschappen / welcker inwoon- ders de Duytsche sprake sijn gebuyckende. Verhal- ven tselvige Duytslandt oock buyten die bepalinghe van Ptolemæo, ende aen gene zijde van de Donavv, in zich verbattende is Rheticiam, Vindeliciam / Oosten- rijck, ende een gedeelte van Illyrico, tot aen de Cluyse van Trente. Alsoo oock aen d'andere zijde des Rhijns: daer hebben de Duytschen zich bemachticht der Ro- meynsche garnisonen ende Colomen / als te weten / Constantz, Basel, Straesburg, Spier, VVorms, Mentz, Cobelentz, Bon, Coln, ende andere plaetsen meer / tot aen de Zee toe. Want ghelijck Ambrosius in sijn tweede Hexameron getuycht / soo was de Rhijn eer- tijcs de frontiere van t'Roomsche Kijck, alwaer / na- melijck aen de linker ofte der Gallier zijde / die Ro- meynsche Presidenten ende Staethouders / gheduy- richlijcken de Duytschen bestreden / ten deel om datle daer dooz keerden ende werden hare stropen / eens- deels oock / datle zelfs altemet enen inbal onder de Duytschen deden / ende dan oock / datle die geringe die van de Duytsche tot haer oberlepen / dies te ghemaek- kelijcker mochten by sich nemen ende beschermen. Ende dit is wel die eenige oorsake / dat aen d'ene zijde des Rhijns soo veel ouden steden ghebonden werden / ende aen de andere zijde bykans gene; ghelijck sulck oock langhs de Donavv te zien is. Hedens daegs wer- den die Switser oock onder de Duytschen gerekent / ghelijck oock gantsch Pruyssen aen gene zijde van de Vistula ofte VVeixel, soo dat de frontieren van Duytslandt te deser tijdt zich veel verder zijn uytstrek- kende / als ten tijden Ptolemæi; want in't Westen soo passeren sy den Rhijn tot aen Picardien ende Burgun- dien, gedeelten van Vranckrijck. Int Zuyden / strek- kende haer ober de Donavv tot aen de Alpes; Int Oosten verre ober die Vistulam; ende in't Noorden is de groote Zee tot een bepalinghe.

Gedeelten.

Coninck- rijcken.

Die boornaemste ghedeelten ende Lantschappen van Duytslandt, soo groote als kleyne / sijn dese nae- beschrybene: Als het Coninckrijck van Bohemen, sijnde een Ceur-Doytsdom: Het Coninckrijck van Polen, al-hoe-wel het selvige een andere sprake als de Duytsche is gebuyckende / ende in des Kijser Matri- cula oock niet begrepen staet / soo hebben wy noch- tans / om dat het binnen de limiten van de Vistula ende van out Duytslandt is ghelegen / oock onder de Ceer- ten van Duytslandt willen verbatten; als insghelje- ken oock het Coninckrijck van Hungarien; hoewel tselvige ghelegen is buyten de limiten van out Duyts- landt, niet te min om dat het veel treffelijcke Keylers uytghegheben heeft / ende om dat het oock domineert ober vele Lantschappen onder't Kijck ghehoozende / soo sullen wy het mede voeghen by Duytslandt. Vol- gen nu die Hartochdommen / als namelijck het Ceur-

Doytsdom Over-Saxen; Het Kertz-Hertochdom van Oostentrijck; Die Hertogdommen van Holsteyn, Mecklenburgh, Pomeran, Lunenburg, Lauvvenburg, Brunsvvick, Meissen, Slesien, Moravien, Cleve, Berge, Gulick, Franckelant, Beyeren, Wirtenberg, Svaben; het Ceur-Doytsdom Pfaltz aen den Rhijn; die Pfaltz in Beyeren; Die Lantgraefschap van Hessen, Durin- gen, Over en Neder Elsfaz; Het Ceur-Doytsdom en Mar-graefschap Brandenburg, Baden; Die Graef- schap van Embden, Oldenburg, Benthem, Lip, Diep- holt, Huy, Mansfelt, Anholt, Stolbergh, Tirol, &c. ende naedemael dat Livonia ofte Lijfhandt den Duyts- schen subject is / soo hebben wy't oock onder Duytslant gherekent / d'och om dat het verre nae Sarmatien ende Polen toe ghelegghen is / soo is het in de verklaringhe der selvighe Landen beschreven.

Hertogh- dommen.

Graef- schappen.

Verklaert hebbende de situatie ende gelegentheyde van Duytslandt, soo beghyt daer op die qualiteyt ofte hoedaenicheyt / welcker oorsake meelenderis in de cli- mate ende gelegentheyde des firmaments is beruften- de. Ende is alsoo Duytslant gelegen onder den 6.7. en 8. climact / tusschen den 47. ende 55. gradum latitudinis, ende den 24. ende 46. gradum longitudinis. Die langhs- ste sonnelike dach in't Zuyder parallello, is aldaer van 15 uren ende een halve / ende in den Noortelichen parallel- lo, van 17 ende een vierden deel. Ende al-hoe-wel dat Cornelius Tacitus Duytslandt schryft te sijn van een rontve ende harde lucht / ende Seneca insgelijcken mel- dende is van die gekadige winteren aldaer: so ist noch- tans / datter nu tegenwoozdich een andere ghedaente is / als sijn de daer een soete ende getemperde lucht / hoe- wel wat koutachtich / doch makende gesonde en ster- ke menschen. Het aertrijck is seer vruchtbare aen gants- ke / tarte / rogge / spelde / heerse / haver / en diergelijcken meer: daer zijn oock seer schoone wouden; Ende seer treffelike mijnen van zilber / koper / pler / loot; ende an- dere metalen / ende op sommige plaetsen oock wel gont / in somma dit Landt obertrefft verre alle andere landen in allerhande bergh-werck ende metalen. Daer zijn oock veel heerliche fonteynen, Plinius verhaelt dat Duyts- landt oock dooz-brynght veelderhande edele gesteent- en als Cadmites / Callaides / Crystallen / Onyks / Copazen / Diamanten ende Ceraniums: als oock veel costelike cruyden / insonderheyt Corrudam ende Bri- tannicam Herbam; Hedens daeghs beblintmen daer oock duplenderley Ault-gaerden ende Oost-stuy- nen / van allerley schoone gheende en inhemeliche ghe- wassen / die costelike Winnen te verfwigen: als oock alderhande gebierte soo ranne als wilde / welke / den tijt niet soude liden om die alle te willen verhalen. Ca- sar schryft / dat in Sylva Hercynia ofte in den Svartz- vvalt sekere soorten zijn van wilde ghebierten / die men op andere plaetsen niet en vind: als insonderheyt seke- re Ossen / van ghedaente als Herten / hebbende mid- den op't voor-hoof tusschen beyde ooren een lanck hoozn / vrecht opstaende / aen de uytterste eynden zich breec ende wijt als tacken uyt-spreyende / de manne- kens ende wijf kens sijn van cenderley ghedaente / soo van lichaem als groote van hooznen.

Hoedaen- icheyten.

Daer sijn oock gebierten / seyt hy / diemen Alces ofte Elants noemt / dese sijn van hant ende anders bycans den Gepten gelijc / doch wel wat grooter / sonder hooz- nen / hebbende oock geen knozren ofte leden in de been- en / als sy willen rusten / soo leggense haer niet neder / ende so sy komen te stryckelen ofte te ballen / soo kon- nen sy qualijcken van selck weder op staen. Als den slaep haer oberbalt / soo leunense haer aen de boomen / ende als de Jagers dan vernemen uyt hare voet-stap- pen / waerse haer meest onthouden / soo graben sy de wortelen der boomen los / ofte sagen die oock wel dooz soo verre / datle eben op den romp konnen blieden staen / ende als dan dese beesten daer komen ende stemmen ofte leunen daer tegen / so ballense om met de boomen / ende werden

97800011, 2370